

რიტა წაქაძე

ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკის კატალოგი

1873 წლის 6 ოქტომბერს ანტონ ლორთქიფანიძე კირილე ლორთქიფანიძეს წერდა:

“ძნაო კირილე, ჩვენი ბიბლიოთეკის საქმე როგორც არის გავათავე, სულ ყოველისფერათ მზათ ვარ. კატალოგი უნდა წარვადგინო და გახსნის ნებას იმ დღესვე მომცემენ“

ამ წერილის გარეშეც, ცხადზე უცხადესია, რომ, ზოგადად, კატალოგის გარეშე ბიბლიოთეკის არსებობა შეუძლებელია. მაგრამ, წერილიდანაც ჩანს, რომ კატალოგის წარდგენა აუცილებელი მოთხოვნა ყოფილა ბიბლიოთეკის გახსნის ნებართვის მისაღებად. ასე რომ, ნათელია, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკას გააჩნდა კატალოგი, მაგრამ, სამწუხაროდ, ჩვენამდე ვერ მოაღწია, არსად ფიქსირდება მისი დაცულობა.

საქართველოში ხალხოსანთა მოძრაობის ისტორიის მკვლევარი ლევან კვირიკაშვილი წერს: “ბიბლიოთეკის ფონდის, იქ დაცული აკრძალული გამოცემების რაოდენობის შესახებ ღარიბი ცნობები მოგვეპოვება. ამაოდ ვეცადეთ, მიგვეკვლია ბიბლიოთეკის დაბეჭდილი კატალოგისათვის, რომელშიც ლანჯელისა და კორეს აკრძალული თხზულება “18 მარტის რევოლუციის ისტორია“ ყოფილა შეტანილი“.

რამდენადაც ვერ მოხერხდა ბიბლიოთეკის კატალოგის მოძიება, ამდენად ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკის წიგნადი ფონდის შედგენილობაც უცნობია, თუ არ ჩავთვლით ძალიან მწირ ცნობებს, რაც ჟანდარმერიის აგენტის, იაგორა იოსელიანის წყალობით შემორჩა. საქართველოს რევოლუციის მუზეუმისა და საქართველოს ცენტრალური არქივის ფონდებში დაცული მასალები ადასტურებს, რომ ანტონ და ელენე ლორთქიფანიძეები ნამდვილად იყვნენ ქუთაისის ხალხოსანთა ორგანიზაციის წევრები. ამავე ორგანიზაციის წევრი იყო ჟანდარმერიის აგენტი, იაგორა იოსელიანიც. 1876 წლის სექტემბერში ჟანდარმერიის შტაბს-კაპიტანი ქრისტოფოროვი თავის მოხსენებაში წერდა: “ამა წლის 20 აგვისტოს პეტერბურგიდან ქუთაისში ჩამოვიდა პეტერბურგელი სტუდენტი გლუხოვსკი და ჩამოიტანა იქაური პროპაგანდისტების წრის მიერ გამოგზავნილი აკრძალული წიგნები. მაგრამ, ვინაიდან ადგილობრივი ორგანიზაციის პასუხისმგებელი წევრნი, რომლებსათვისაც მას სურდა პირადად გადაეცა წიგნები არ იყვნენ ქუთაისში, ამიტომ ეს სტუდენტი კაჩუხოვის საშვალეებით, რომელიც თან დროებით ჩამოვიდა ქუთაისში, გაეცნო იაგორა იოსელიანს და პეტერბურგში წასვლის დროს წიგნებიც მას დაუტოვა ორგანიზაციის ხელმძღვანელთათვის გადასაცემათ. ეს წიგნები იაგორა იოსელიანმა წარუდგინა ქუთაისის გუბერნატორს. წიგნები რუსულია შემდეგი სახელწოდებისა...“ ერთვის მცირე ჩამონათვალი. ის ფაქტი, რომ ანტონ ლორთქიფანიძე თავის ბიბლიოთეკაში ხალხოსნურ ლიტერატურას ინახავდა და ხელს უწყობდა მის გავრცელებას.

არაა სადავო, მაგრამ ნაკლებად საინტერესოა ამ ტიპის, ე. ი. აკრძალული ლიტერატურის შედგენილობა; გაცილებით მნიშვნელოვანია ის ფონდი, რომელიც ანტონმა შეაგროვა ბიბლიოთეკის გასახსნელად და რომელზეც შეადგინა კატალოგი. ზემოთ ნახსენებ წერილში ანტონი წერს კირილე ლორთქიფანიძეს: “წიგნებს გლახას და კარგს ფრანციზულს და რუსულს შეუყარე თავი ოთხი ათასამდის, ბაბილიოვის ბიბლიოთეკის დანარჩენი ვიყიდე...”

ჩვენთვის უცნობია იმ ოთხი ათასი წიგნის სახელწოდებები, რომელზეც საუბრობს ანტონი თავის წერილში.

იმ პერიოდის პრესაში, კერძოდ, 1884 წლის 22 ივნისს გაზეთ “დროებაში” (№134) დაიბეჭდა ასეთი შინაარსის ფელეტონი:

“...ამ უკანასკნელს დროს ვითომ იფიქრებდა კაცი, რომ გონებრივის ძილისაგან გამოვდიოდით, ქუთაისი ხომ კაი დიდი ქალაქია, იგი ხომ ერთხელ სატახტო ქალაქიც ყოფილა, მაგრამ ერთი საკითხავი ბიბლიოთეკაც არ მოიძებნებოდა. მართალია, იყო ეგრედ წოდებული უსამართლოდ “ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკა”, მაგრამ ეს ბიბლიოთეკა მალე დაიფუშა და ორ-სამ დარჩენილს წიგნსაც კატის კნუტივით დაათრევდნენ აქა-იქ და ეძახდნენ მაინც კიდევ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკას. უკანასკნელად ეს წიგნები ჩაიგდო ხელში ბატ. პოპოვმა, გიმნაზიის მასწავლებელმა და განსნა ბიბლიოთეკა უკეთეს ადგილზედ, ბულვარის პირ-და-პირ. გამოიწერა თითქმის ყველა რუსული ჟურნალები და გაზეთები, დაიბარა ბევრი მშვენიერი დიდებული ავტორების წიგნები, მაგრამ ჩვენს გონებრივს ძილს მაინც არაფერი ეშველა და საქმე იქამდე მივიდა ჭერ ჭერობით, რომ ახლა ერთს ჟურნალსაც აღარ იწერს, ალბათ იმიტომ რომ კითხვის მუშტარი ვერ უშოვია...”

იმავე ფაქტს ადასტურებს გაზეთი “ივერია” (1893 წლის 7 აპრილი, №69): “პირველი ბიბლიოთეკა, მართლაც დროის შესაფერისად მოწყობილი, ამ თვრამეტიოდე წლის წინად თავ. ან. ნიკ. ლორთქიფანიძემ გაჰმართა, მაგრამ რამდენსამე წელს შემდეგ იძულებული შეიქმნა სხვისათვის გადაეცა; ხოლო ვერც ახალი პატრონი გაუძღვა საქმეს და ბიბლიოთეკას თავი დაანება”.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ნათლად ჩანს, რომ ანტონ ლორთქიფანიძეს ნამდვილად გაუსხვისებია ბიბლიოთეკა. “ივერიაში” დაბეჭდილ სტატიასი საერთოდ არ არის ნახსენები პიროვნება, ვისაც გადასცა ანტონმა ბიბლიოთეკა. ხოლო გაზეთ “დროების” წერილში გარკვევით წერია: “ბატ. პოპოვი, გიმნაზიის მასწავლებელი”.

მე-19 საუკუნის 80-90-იან წლებში ქუთაისში პოპოვის ბიბლიოთეკის არსებობა საარქივო მასალებიდან არ ჩანს, მაგრამ ცნობილი ფაქტია და საარქივო მასალებიც ადასტურებს, რომ 1883-88 წლებში ქუთაისში მოქმედებდა გიმნაზიის მასწავლებლის, ივანე პეტრეს ძე პეტროვის ბიბლიოთეკა. პეტროვი და პოპოვი მსგავსი წარმოების გვარებია, ადვილი შესაძლებელია, ეს სტატიის ავტორის ან გაზეთის რედაქციის შეცდომა იყოს. როგორც “დროება”, ისე “ივერია” იუწყება, რომ იმ ბიბლიოთეკამაც, რომელსაც ანტონმა თავისი ფონდი გადასცა, დიდხანს ვერ იარსება. მართლაც პეტროვის ბიბლიოთეკამ მხოლოდ 3 წელი შეძლო მოქმედება.

ცნობილია, რომ პეტროვის ბიბლიოთეკის კატალოგი დაცულია სანკტ-პეტერბურგის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში. დაცულია ბიბლიოთეკის ბეჭდური კატალოგის 2 ვერსია:

1 - 1883 წლის, რომლის გვერდების რაოდენობაა 93.

2 - 1886 წლის, რომლის გვერდების რაოდენობა კი უკვე 328 არის.

ნათელია, რომ 3 წლის მანძილზე პეტროვს საგრძნობლად გაუზრდია ბიბლიოთეკის ფონდი. თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ ანტონის ბიბლიოთეკის გასხვისებას პრესა 1884 წელს აღნიშნავდა, ადვილი შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ სწორედ ანტონისეული ბიბლიოთეკის ფონდის წყალობით შეძლო პეტროვმა საკუთარი ბიბლიოთეკის ფონდის გაზრდა. ასე რომ, გაჩნდა საფუძვლიანი ვარაუდი:

პეტროვის ბიბლიოთეკის 1886 წლის კატალოგი შესაძლოა მოიცავდეს ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკის წიგნების ნუსხას.

ამიტომ შევეცადეთ, მოგვეპოვებინა ზემოაღნიშნული კატალოგი.

2007 წელს ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში გაიხსნა იშვიათი გამოცემების განყოფილება. ამ დროიდან მოყოლებული მიმდინარეობს უნიკალური და იშვიათი ცალების გამორჩევა ბიბლიოთეკის ძირითადი საცავიდან და განყოფილებაში გადატანა. გამორჩევის პროცესში საცავში აღმოჩნდა იმ წიგნების საკმაო რაოდენობა, რომელზე დაყრდნობითაც ქუთაისის თვითმმართველობამ 1894 წელს, ანტონის ბიბლიოთეკის არსებობის 20 წლის შემდეგ, გახსნა საზოგადო-საჯარო ბიბლიოთეკა.

ცნობილი ფაქტია, როცა 1893 წელს ქუთაისის თვითმმართველობამ გადაწყვიტა დაეარსებინა ქალაქში საზოგადო-საჯარო ბიბლიოთეკა, ანტონ ლორთქიფანიძემ, ყოველგვარი საფასურის გარეშე, საკუთარი ბიბლიოთეკის წიგნადი ფონდი გადასცა ქალაქის გამგეობას, რითაც ფაქტობრივად საძირკველი ჩაუყარა ქუთაისის საჯარო ბიბლიოთეკას: “იმ ხარჯს გარდა, რომელიც ქალაქმა იკისრა, ვგონებთ, მეტი არ იქნება, ქალაქის გამგეობამ, როცა საქმეს შეუდგება, კერძო კაცებსაც სთხოვოს დახმარება. იმედია, ქუთაისში ბევრი მოიპოვება, რომლებიც ისეთ სასიკეთო საქმისათვის, როგორც ბიბლიოთეკის გამართვა, ქალაქს თავის წვლილს არ დაამადლებენ და შეძლებისა—და გვარად შემწეობას აღმოუჩენენ თუნდაც წიგნების შეწირვით. ეს იმედი, რომ ტყუილი არ არის, ამის საბუთი ამ დღეებში თავ. ან. ნიკ. ლორთქიფანიძემ დაგვანახვა, რომელმაც მომავალის ბიბლიოთეკისათვის ასეთს ზუსტად აღუდგინა ცალი წიგნი უსასყიდლოდ დაუთმო და სამუდამოდ შესწირა ქალაქს. ეს ისეთი შესაწირავია, რომ მკვიდრს საძირკველს დაუდებს ბიბლიოთეკას; ამ ათას ხუთას წიგნში, როგორც ნამდვილად ვიცით, ბევრი იშვიათი და თვალ-საჩინო წიგნი იპოვება—როგორც რუსულის მწერლობისა, ისე ფრანგულისა. რასაკვირველია, თავ. ან. ნიკ. ლორთქიფანიძე ამ შესაწირავისთვის დიდის მადლობის ღირსია და, სრული იმედია, ამ ამბავს ქალაქი არ დაივიწყებს“ (გაზ. “ივერია“, 1893წ., 7აპრილი).

ასე რომ ფონდი, რომელიც აღმოჩნდა საცავში აუცილებლად შეიცავს ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკის ნარჩენს. რამდენიმე წიგნზე ანტონის ფაქსიმილეც კი შემორჩენილია. ეს წიგნები ანტონ ლორთქიფანიძის პირადი საკუთრება იყო და როცა მან ბიბლიოთეკა გახსნა, შესწირა ბიბლიოთეკის ფონდს. პეტროვის კატალოგისა და ბიბლიოთეკის საცავში აღმოჩენილი ფონდის შედარება კიდევ ერთი, საკმოდ მყარი საშუალებაა საიმისოდ, ვაფარკვიოთ. მოიცავს თუ არა პეტროვის ბიბლიოთეკის კატალოგი ანტონ ლორთქიფანიძის

ბიბლიოთეკის კატალოგს. შედარებამ გვიჩვენა, რომ მართალია, საინვენტარო ნომრები არ ემთხვევა, მაგრამ ათეულობით წიგნის სახელწოდება იდენტურია. საინვენტარო ნომრების დამთხვევა შეუძლებელიც არის, რადგან 140 წლის მანძილზე არაერთგზის ჩატარდა რეინვენტარიზაციის პროცესი და შეუძლებელია წიგნებს იგივე ნომრები შერჩენოდა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, სრული საფუძველი გვაქვს, განვაცხადოთ: **პეტროვის ბიბლიოთეკის კატალოგი მოიცავს ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკის კატალოგს და, შესაბამისად, ამ კატალოგის დაწვრილებითი შესწავლითა და ბიბლიოთეკის საცავში ნაპოვნ ფონდთან შედარებით, შეგვიძლია, გარკვეული დასკვნები გავაკეთოთ ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკის ფონდის წიგნად შემადგენლობაზე.**

დამოწმებული ლიტერატურა

ქსიემ, ფონდი №2173/366, 367, 786.

“დროება“ №134 – გაზ. "დროება“, 22 ივნისი, №134, 1884.

“ივერია“ №69 – გაზ. "ივერია“, 7 აპრილი, №69, 1893.

გრ. გიორგაძე, 1929 – გრ. გიორგაძე, თვითმპყრობელობა და რევოლუცია, ტფ., 1929.

ლ. კვირიკაშვილი, 1973 – ლ. კვირიკაშვილი, არალეგალური ლიტერატურა რევოლუციამდელ საქართველოში, თბ., 1973.

გ. მჭედლიძე, 1993 – გ. მჭედლიძე, ქუთაისის ახალი ისტორიის ნარკვევები, ქუთ., 1993.

RITA TSAKADZE**ANTON LORDKIPANIDZE LIBRARY CATALOGUE**

Anton Lordkipanidze, a famous public man and a *khalkhosani* (a member of the populist movement), established a library in Kutaisi in 1873. As it is seen from his letter addressed to Kirile Lordkipanidze the library housed around four-thousand editions, as well as the part of Babilov's Library, and that as an essential aspect of the library activities the catalogue was created.

It is a matter of great importance for the history and culture of the city to find and learn the catalogue compiled by Anton Lordkipanidze to determine the types of and the quantity of the book-stock kept in that library.. Unfortunately, the catalogue has not yet been discovered.

In 1884 Anton seems compelled to give away the library and deliver it to Petrov, a teacher of the Gymnasium. Saint Petersburg National Library has two versions of Petrov's catalogues.

Referring to a grounded assumption 1886 year catalogue can contain the list of Anton Lordkipanidze's book list. As is known in 1893 according to the order issued by Kutaisi self-governance a public library was established in the town. Anton Lordkipanidze donated 1500 units of books to the library from his personal fund.

Thus, a part of Anton Lordkipanidze's books is kept in the repository of the Kutaisi Scientific Library the study of these books and making comparison to the Petrov catalogue might provide the knowledge about the composition of Anton Lordkipanidze's book fund.